

โรคหลอดเลือดสมองในประเทศไทยมีอุบัติการณ์เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นจำนวนมากกว่า 300 ต่อแสนประชากร¹ โรคหลอดเลือดสมองนำไปสู่ปัญหาของระบบสุขภาพของประเทศเนื่องจากผู้ป่วยมักมีภาวะทุพพลภาพช่วยเหลือตนเองไม่ได้ รวมถึงการเสียชีวิต

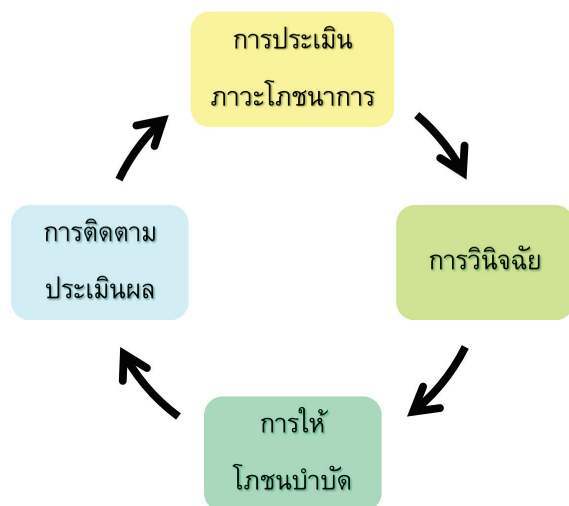
ภาวะทุพโภชนาการ (malnutrition) เป็นปัญหาหนึ่งที่พบได้ในผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง โดยมีสาเหตุหลักจากการกลืนลำบาก ความรู้คิดบกพร่อง (cognitive dysfunction) และผู้ป่วยไม่รู้สีกตัว ทั้งนี้ภาวะทุพโภชนาการเป็นหนึ่งในปัจจัยที่นำไปสู่ผลลัพธ์ที่ไม่ดี เช่น การติดเชื้อ การติดเตียง และการเสียชีวิต เป็นต้น

กระบวนการทางโภชนาการ (nutrition care process) เป็นกระบวนการที่มีเป้าหมายเพื่อแก้ไขปัญหาทุพโภชนาการ² ประกอบด้วย การประเมินภาวะโภชนาการ การวินิจฉัย การให้โภชนาบำบัด และการติดตามประเมินผล

Enteral Nutrition in Stroke Patients

วีระเดช พิศประเสริฐ

กระบวนการทางโภชนาการ (nutrition care process)

รูปที่ 1 แสดงกระบวนการทางโภชนาการ

รศ.ดร.อุว.วีระเดช พิศประเสริฐ
อนุสาขานิติเวชศาสตร์ สาขานิติเวชศาสตร์
คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผู้รับผิดชอบบทความ:
รศ.ดร.อุว.วีระเดช พิศประเสริฐ
อนุสาขานิติเวชศาสตร์ สาขานิติเวชศาสตร์
คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Email: veeradej_P@hotmail.com

การประเมินภาวะโภชนาการ

การประเมินภาวะโภชนาการเป็นกระบวนการรวบรวมข้อมูลผู้ป่วยเพื่อนำไปสู่การวินิจฉัยทางโภชนาการ โดยข้อมูลที่จำเป็น ได้แก่ ประวัติน้ำหนักที่เปลี่ยนแปลง ประวัติการรับประทานอาหาร รายละเอียดความเจ็บป่วย และความสามารถในการประกอบกิจกรรมประจำวัน นอกจากนี้ยังอาจรวมถึงการตรวจร่างกาย และ/หรือการส่งตรวจทางห้องปฏิบัติการ ทั้งนี้ไม่มีข้อมูลส่วนใดส่วนหนึ่งเพียงส่วนเดียวที่สามารถใช้ในการวินิจฉัยภาวะทุพโภชนาการได้ เนื่องจากข้อมูลหลายส่วนอาจได้รับผลกระทบจากความเจ็บป่วย การประเมินภาวะโภชนาการเป็นขั้นตอนที่ละเอียด และใช้เวลา ดังนั้นในทางปฏิบัติจึงแนะนำให้ทำการคัดกรองก่อน เมื่อพบว่าผู้ป่วยมีความเสี่ยงต่อภาวะทุพโภชนาการจึงทำการประเมินภาวะโภชนาการต่อไป³

ในทางคลินิกมีเกณฑ์การคัดกรองและวินิจฉัยภาวะทุพโภชนาการมากมาย สำหรับบริบทของประเทศไทย คำแนะนำการดูแลทางโภชนาการในผู้ป่วยผู้ใหญ่ที่นอนโรงพยาบาล พ.ศ. 2560 ได้แนะนำว่าผู้ป่วยทุกรายควรได้รับการคัดกรองความเสี่ยงด้านโภชนาการภายใน 24 - 48 ชั่วโมงหลังรับเข้าไว้ในโรงพยาบาล โดยใช้คำถาม 4 ข้อ³ ได้แก่

- ผู้ป่วยมีน้ำหนักตัวลดลงโดยไม่ได้ตั้งใจในช่วง 6 เดือนที่ผ่านมาหรือไม่
- ผู้ป่วยได้รับอาหารน้อยกว่าที่เคยได้เกินกว่า 7 วัน หรือไม่
- ดัชนีมวลกายน้อยกว่า 18.5 กก./ตร.ม. หรือเกินกว่า 25 กก./ตร.ม. หรือไม่
- ผู้ป่วยมีภาวะวิกฤตหรือกึ่งวิกฤตร่วมด้วยหรือไม่ กรณีที่พบว่ามีภาวะหรือประวัติดังกล่าวตั้งแต่ 2 ข้อขึ้นไป ควรทำการประเมินภาวะโภชนาการต่อไป แต่หากพบว่าผู้ป่วยไม่มีความเสี่ยง หรือเสี่ยงต่ำ ควรทำการคัดกรองซ้ำทุก 5 - 7 วัน หากผู้ป่วยยังคงรักษาในโรงพยาบาล

โดยเครื่องมือที่แนะนำในการประเมินภาวะโภชนาการสำหรับผู้ป่วยไทย ได้แก่ Nutrition Alert Form⁴ (NAF) และ Nutrition Triage⁵ (NT) โดยทั้ง 2 เครื่องมือได้ประยุกต์มาจาก Subjective Global Assessment⁶ (SGA) ซึ่งได้ปรับเป็นระบบการให้คะแนนซึ่งสะดวกต่อการปฏิบัติ และลดความคลาดเคลื่อนระหว่างบุคคลประเมิน

สำหรับผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองนั้น European Society for Clinical Nutrition and Metabolism (ESPEN) ให้คำแนะนำว่า ควรประเมินความเสี่ยงทางด้านโภชนาการในผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองที่เข้ารับการรับการรักษาในโรงพยาบาลทุกราย ภายใน 48 ชั่วโมง⁷ นอกจากนี้ผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองทุกคนควรได้รับการประเมินการกลืนก่อนจะเริ่มรับประทานอาหารเพื่อลดความเสี่ยงต่อการเกิดปอดอักเสบจากการสูดสำลัก⁷ (aspiration pneumonia)

การวินิจฉัยภาวะทุพโภชนาการ

การวินิจฉัยภาวะทุพโภชนาการด้วยรหัสบัญชีจำแนกโรคระหว่างประเทศ ฉบับแก้ไขครั้งที่ 10 (International statistical classification of diseases and related health problem, 10th revision; ICD-10) มีผลในการคำนวณค่าน้ำหนักสัมพัทธ์ (relative weight; RW) ของกลุ่มวินิจฉัยร่วม (diagnosis-related group; DRG)

รหัสการวินิจฉัยภาวะทุพโภชนาการ ได้แก่ รหัส E40 - E44 โดยรหัส E40, E41 และ E42 เป็นรหัสที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุของภาวะทุพโภชนาการ ในขณะที่รหัส E43 และ E44 เป็นรหัสที่วินิจฉัยภาวะทุพโภชนาการตามระดับความรุนแรง ในการให้การวินิจฉัยภาวะทุพโภชนาการสามารถเลือกวินิจฉัยอย่างใดอย่างหนึ่งได้ เช่น เมื่อทำการประเมินภาวะทุพโภชนาการด้วยเครื่องมือต่าง ๆ มักได้ผลการวินิจฉัยตามระดับความรุนแรง สามารถลงรหัสการวินิจฉัยด้วย รหัส E43 หรือ E44 ได้

ตารางที่ 1 แสดงข้อเสนอลงรหัสการวินิจฉัยโรคภาวะทุพโภชนาการตามรหัสบัญชีจำแนกโรคระหว่างประเทศ และเกณฑ์การวินิจฉัย³

รหัส	การวินิจฉัย	เกณฑ์การวินิจฉัย
E40	Kwashiorkor หรือ protein malnutrition	ผมหูลดร่วงง่าย ท้องป่อง บวม สีผิวเปลี่ยนแปลง แผลหายช้า หรือแผลกุดทับ ตรวจทางห้องปฏิบัติการพบระดับอัลบูมินในเลือด <2.8 กรัม/ดล., serum transferrin <150 มก./ดล., TIBC <200 ไมโครกรัม/ดล., เม็ดเลือดขาว <1500 เซลล์/ลบ.มม.
E41	Marasmus หรือ energy malnutrition	ลักษณะผอมแห้ง สูญเสียกล้ามเนื้อและไขมันทั่วไป ยืนยันโดยการตรวจสิ่งต่อไปนี้อย่างน้อย 2 ข้อ - ดัชนีมวลกาย < 16 กก./ตร.ม. - ระดับอัลบูมินในเลือดต่ำ แต่ไม่ต่ำกว่า 2.8 กรัม/ดล. - Triceps skinfold <3 มม. - Midarm muscle circumference <15 ซม. - Creatinine: Height index <ร้อยละ 60
E42	Marasmic - Kwashiorkor	เกณฑ์ Marasmus ร่วมกับ Kwashiorkor
E44.1	Mild malnutrition	ดัชนีมวลกาย 17.00 - 18.49 หรือ NT: 2
E44.0	Moderate malnutrition	ดัชนีมวลกาย 16.00 - 16.99 หรือ NAF: B หรือ NT: 3
E43	Severe malnutrition	ดัชนีมวลกาย < 16 หรือ NAF: C หรือ NT: 4

NAF; nutrition alert form, NT; nutrition triage, TIBC; total iron binding capacity

การให้โภชนบำบัด

หลักการให้โภชนบำบัดเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยมีภาวะแทรกซ้อนน้อยที่สุด ควรคำนึงถึงเวลาที่เหมาะสมในการให้โภชนบำบัด ช่องทางในการให้โภชนบำบัด และปริมาณสารอาหารที่เหมาะสม

เวลาที่เหมาะสมในการให้โภชนบำบัด

การให้โภชนบำบัดควรเริ่มให้โดยเร็วที่สุดภายใน 24 - 48 ชั่วโมงแรกเมื่อผู้ป่วยอยู่ในภาวะคงที่³ ได้แก่ ผู้ป่วยมีสัญญาณชีพคงที่ และผลตรวจทางห้องปฏิบัติการ (เช่น ระดับเกลือแร่) อยู่ในระดับที่ควบคุมได้ เพื่อป้องกันการลดความเสี่ยงต่อภาวะแทรกซ้อนจากการให้โภชนบำบัด เช่น ภาวะลำไส้ขาดเลือด น้ำตาลในเลือดสูง refeeding syndrome เป็นต้น นอกจากนี้ยังไม่ควรให้โภชนบำบัดในผู้ป่วยที่อยู่ในระยะสุดท้ายของชีวิต เนื่องจากร่างกายไม่สามารถนำสารอาหารมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ช่องทางในการให้โภชนบำบัด

ควรพิจารณาให้โภชนบำบัดโดยเริ่มต้นจากการรับประทานอาหารปกติ (oral diet) หากผู้ป่วยรับประทาน

อาหารเองควรให้อาหารเสริมทางการแพทย์ (oral nutrition supplement) กรณีที่ผู้ป่วยไม่สามารถรับประทานอาหารได้เองจึงพิจารณาให้อาหารเข้าทางเดินอาหาร (enteral nutrition) ส่วนการให้อาหารทางหลอดเลือดดำ (parenteral nutrition) จะพิจารณาในผู้ป่วยที่มีปัญหาระบบเดินอาหารผิดปกติซึ่งทำให้ได้รับอาหารเข้าทางเดินอาหารได้ไม่เพียงพอ

การให้อาหารเข้าทางเดินอาหารมีข้อดีต่าง ๆ มากมาย ได้แก่ กระตุ้นให้มีเลือดมาเลี้ยงเซลล์เยื่อบุทางเดินอาหาร กระตุ้นการหลั่งสารเคมีและฮอร์โมนจากระบบทางเดินอาหาร ส่งเสริมการทำงานของระบบทางเดินอาหาร รวมทั้งระบบภูมิคุ้มกัน ข้อมูลการวิเคราะห์ห่อภิมาณ (meta-analysis) พบว่าการให้อาหารเข้าทางเดินอาหารโดยเร็วภายใน 24 - 48 ชั่วโมง ส่งผลลดการติดเชื้อ ลดระยะเวลาการนอนโรงพยาบาล และอัตราการเสียชีวิตได้⁸⁻¹⁰

สำหรับผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองโดยทั่วไปควรเริ่มต้นให้โภชนบำบัดด้วยการรับประทานเอง อย่างไรก็ตาม สำหรับรายที่มีปัญหาในการกลืน อาจพิจารณาให้อาหารที่ปรับความหนืด นอกจากนี้ควรพิจารณาให้อาหารเข้า

ทางเดินอาหาร (enteral tube feeding) ในผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองที่คาดว่าจะมีปัญหาในการกลืนนานเกิน 7 วัน หรือผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองภาวะวิกฤตที่ใช้เครื่องช่วยหายใจสามารถพิจารณาให้อาหารเข้าทางเดินอาหารภายใน 3 วันนับตั้งแต่เข้าโรงพยาบาล⁷

การให้อาหารเข้าทางเดินอาหารในผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองสามารถเริ่มให้ทาง nasogastric tube แต่หากจำเป็นต้องให้นานเกิน 28 วัน ควรพิจารณาให้ทาง per endoscopic gastrostomy (PEG)⁷

การให้อาหารเข้าทางเดินอาหารควรให้วิธีหยดต่อเนื่อง (continuous feeding) หรือวิธีหยดเป็นมื้อ (intermittent feeding) เพื่อลดความเสี่ยงต่อการอุดตัน โดยหลีกเลี่ยงการให้อาหารแบบ bolus feeding ทั้งนี้อาหารที่ให้เข้าทางเดินอาหารทุกชนิดที่ผสมเสร็จแล้วให้นำเข้าสู่ตู้เย็นทันทีหากยังไม่ได้ใช้ และสามารถเก็บไว้ในตู้เย็นไม่เกิน 24 ชั่วโมง เมื่อนำมาแขวนให้ผู้ป่วยแล้ว แนะนำให้ใช้ระยะเวลาแขวนตามชนิดอาหารดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงระยะเวลาที่เหมาะสมในการแขวนอาหารที่อุณหภูมิห้อง¹¹

ชนิดอาหาร	ระยะเวลาแขวนอาหารที่อุณหภูมิห้อง
1. อาหารปั่นผสม (blenderized diet)	ไม่เกิน 2 ชั่วโมง
2. อาหารสำเร็จรูปที่ต้องเตรียมใหม่ก่อนนำไปให้ผู้ป่วย (อาหารผงสำเร็จรูปที่ต้องผสมก่อนให้ รวมถึงการเติมส่วนผสมอื่นๆ ลงในอาหาร)	ไม่เกิน 4 ชั่วโมง
3. อาหารสำเร็จรูปที่ไม่ต้องเตรียมใหม่ก่อนนำไปให้ผู้ป่วย (อาหารสำเร็จรูปชนิดน้ำเปิดกระป๋องและเทใส่ขวดให้อาหาร)	ไม่เกิน 8 ชั่วโมง
4. อาหารสำเร็จรูปที่มีชุดให้อาหารมาต่อให้ผู้ป่วยได้ทันที (Closed-system EN formulas)	สามารถให้ได้ 24-48 ชั่วโมง ขึ้นอยู่กับคำแนะนำของผู้ผลิต

ปริมาณสารอาหาร
ความต้องการพลังงานสามารถประเมินได้โดยการตรวจวัดการใช้พลังงานในร่างกายทางอ้อม (indirect calorimetry) อย่างไรก็ตามในประเทศไทยเครื่องมือดังกล่าวยังไม่เป็นที่แพร่หลาย จึงยังคงแนะนำให้ใช้การคำนวณพลังงานตามน้ำหนัก³ ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงความต้องการสารอาหารของผู้ป่วยที่เข้ารับการรักษานในโรงพยาบาล^{3,9,10}

สารอาหาร	ผู้ป่วยทั่วไปที่เข้ารับการรักษานในโรงพยาบาล	ผู้ป่วยวิกฤต	ผู้ป่วยอ้วนวิกฤต
พลังงาน (กิโลแคลอรี/กก/วัน)	30 - 35*	20 - 35*	11 - 14* (BMI 30-49.9) 22 - 25** (BMI ≥50)
โปรตีน (กรัม/กก/วัน)	1.2 - 1.5*	1.2 - 2.0*	2.0** (BMI 30-39.9) 2.5** (BMI ≥40)
วิตามินและแร่ธาตุ	100% Thai DRI	100% Thai DRI	100% Thai DRI

BMI; body mass index, Thai DRI; dietary reference intake for Thais

* คำนวณจากน้ำหนักปัจจุบัน

** คำนวณจากน้ำหนักในอดีต

โปรตีนนอกจากจะเป็นสารอาหารหลัก (macronutrient) ที่ใช้พลังงานแล้ว ยังมีหน้าที่สำคัญในการเสริมสร้าง

กล้ามเนื้อ สมานบาดแผล รวมทั้งผลต่อระบบภูมิคุ้มกัน ดังนั้นจึงเป็นสารอาหารที่ร่างกายจำเป็นต้องได้รับ ผู้ป่วย

ส่วนมากมีความต้องการโปรตีนดังตารางที่ 3

นอกจากนี้ร่างกายยังจำเป็นต้องได้รับสารอาหารที่ร่างกายต้องการในปริมาณน้อย (micronutrient) ได้แก่ วิตามิน และแร่ธาตุ ซึ่งแนะนำให้ผู้ป่วยได้รับวิตามินและแร่ธาตุในปริมาณเทียบเท่าปริมาณสารอาหารอ้างอิงที่ควรได้รับประจำวันสำหรับคนไทย (dietary reference intake for Thais; Thai DRI) โดยทั่วไปหากผู้ป่วยบริโภคอาหารทางปากและ/หรือได้รับอาหารเข้าทางเดินอาหารในปริมาณที่เพียงพอสำหรับความต้องการสารอาหารหลัก (ประมาณ 1,500 กิโลแคลอรี) ผู้ป่วยจะได้รับสารอาหารที่ร่างกายต้องการในปริมาณน้อยใกล้เคียงกับปริมาณสารอาหารอ้างอิงที่ควรได้รับในแต่ละวัน อย่างไรก็ตามผู้ป่วยภาวะทุพโภชนาการอาจมีภาวะพร่องวิตามิน

โดยไม่แสดงอาการร่วมด้วย จึงอาจพิจารณาให้วิตามินรวมเสริมด้วย และหากผู้ป่วยมีภาวะพร่องวิตามินหรือแร่ธาตุแบบเจาะจง ควรได้รับวิตามินหรือแร่ธาตุนั้น ๆ เพิ่มเติมในขนาดสูงสำหรับการรักษา นอกจากนี้การให้อาหารเหลวปั่นผสม (blenderized diet) ที่ทำเองควรเสริมวิตามินรวมด้วยเสมอ เนื่องจากอาหารเหลวปั่นผสมมักมีสารอาหารที่ร่างกายต้องการในปริมาณน้อยไม่เพียงพอ

ผลิตภัณฑ์อาหารทางการแพทย์

ปัจจุบันการใช้อาหารทางการแพทย์ได้รับความนิยมแพร่หลายมากขึ้น เนื่องจากสามารถใช้ได้ทั้งสำหรับผู้ป่วยที่ได้รับอาหารเข้าทางเดินอาหาร รวมทั้งใช้เป็นอาหารเสริม (oral nutrition supplement) สำหรับผู้ที่รับประทานอาหารปกติไม่เพียงพอ

ตารางที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบระหว่างอาหารเหลวปั่นผสมและอาหารทางการแพทย์

คุณสมบัติ	อาหารเหลวปั่นผสม	อาหารทางการแพทย์
ความครบถ้วน	สารอาหารครบถ้วน ควรระวังการสลายของวิตามิน	สารอาหารครบถ้วน
ความหนืด	ไม่แน่นอน	ความหนืดน้อย
การปรับเพิ่ม/ลดสารอาหาร	ปรับยากกว่า (ต้องคำนวณวัตถุดิบใหม่)	ปรับง่าย (ลด/เพิ่มน้ำที่ใช้ผสม)
โอกาสการปนเปื้อน	มีโอกาสการปนเปื้อนจากหลายขั้นตอน	โอกาสปนเปื้อนน้อยกว่า

อาหารทางการแพทย์มีส่วนประกอบต่าง ๆ ดังตารางที่ 5 โดยอาหารทางการแพทย์แต่ละยี่ห้ออาจมาจากแหล่งของสารอาหารแตกต่างกันขึ้นกับวัตถุประสงค์ในการใช้ ทั้งนี้ผลิตภัณฑ์สำหรับผู้ใหญ่ที่มีในประเทศไทยเป็นผลิตภัณฑ์ที่ปราศจากน้ำตาลแลคโตส และมีโซเดียมต่ำ (โซเดียมน้อยกว่า 2 กรัม/1,000 กิโลแคลอรี) การแบ่งกลุ่มอาหารทางการแพทย์อาจจำแนกได้เป็น

1. Polymeric formula คืออาหารทางการแพทย์ที่มีสารอาหารครบถ้วนทั้งสารอาหารหลักและสารอาหารรอง โดยสารอาหารหลักอยู่ในรูปที่ยังไม่ผ่านกระบวนการย่อย โดยผลิตภัณฑ์ที่มีใช้อาจอยู่ในรูปแบบผง และรูปแบบของเหลวพร้อมดื่ม โดยทั่วไปแนะนำให้ใช้ polymeric formula เป็นทางเลือกแรกในการให้โภชนาบำบัด¹¹ polymeric formula ยังสามารถแบ่งได้อีกเป็นอาหารสูตร

มาตรฐาน และอาหารสูตรเฉพาะโรค ดังตารางที่ 6

2. Oligomeric formula หรือ semi-elemental formula หรือ peptide-based formula คืออาหารทางการแพทย์ที่มีสารอาหารครบถ้วนทั้งสารอาหารหลักและสารอาหารรอง โดยสารอาหารหลักอยู่ในรูปที่ผ่านกระบวนการย่อยมาบางส่วนแล้ว โปรตีนส่วนมากจะอยู่ในรูปเปปไทด์และกรดอะมิโน ไขมันส่วนมากจะเป็นกรดไขมันสายกลาง (medium chain triglyceride) อาหารกลุ่มนี้เป็นทางเลือกสำหรับผู้ป่วยที่รับ polymeric formula ไม่ได้ (feeding intolerance)

3. Modular formula คืออาหารที่ใช้เติมในสูตรมาตรฐานเพื่อปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสถานะของผู้ป่วยมากขึ้น เช่น โปรตีนผง เป็นต้น

ตารางที่ 5 แสดงแหล่งของสารอาหารในผลิตภัณฑ์อาหารทางการแพทย์

สารอาหาร	แหล่งของสารอาหาร
คาร์โบไฮเดรต	มอลโตเดกซ์ตริน แป้งข้าวโพด น้ำเชื่อมข้าวโพด น้ำตาลโมเลกุลคู่ น้ำตาลโมเลกุลเดี่ยว
โปรตีน	โปรตีนถั่วเหลือง โปรตีนจากนมวัว ได้แก่ เคซีน เวย์
ไขมัน	น้ำมันพืชซึ่งให้กรดไขมันสายยาว โดยส่วนมากเป็นกรดไขมันไม่อิ่มตัว เช่น น้ำมันคาโนลา น้ำมันถั่วเหลือง น้ำมันรำข้าว น้ำมันดอกทานตะวัน น้ำมันเรปซิด เป็นต้น บางผลิตภัณฑ์อาจผสมกรดไขมันสายกลาง และน้ำมันปลาด้วย
สารอาหารรอง	วิตามิน และแร่ธาตุ
ส่วนประกอบอื่น ๆ	ใยอาหาร สารให้ความหวาน จุลินทรีย์โพรไบโอติก

ตารางที่ 6 แสดงคุณสมบัติของ polymeric formula

อาหารทางการแพทย์	คุณสมบัติ
สูตรมาตรฐาน	มีคาร์โบไฮเดรตเป็นส่วนประกอบร้อยละ 40-65 มีโปรตีนเป็นส่วนประกอบร้อยละ 12-20 มีไขมันเป็นส่วนประกอบร้อยละ 20-40
สูตรเพิ่มใยอาหาร	คล้ายอาหารสูตรมาตรฐาน โดยมีใยอาหารชนิดละลายน้ำได้ในปริมาณเพิ่มขึ้น
สูตรเบาหวาน	คาร์โบไฮเดรตมีดัชนีน้ำตาลต่ำ อาจลดปริมาณคาร์โบไฮเดรตลง และเพิ่มใยอาหาร
สูตรโรคไต (สำหรับผู้ป่วยที่ยังไม่ฟอกไต)	โปรตีนต่ำ (ไม่เกินร้อยละ 10) มีแร่ธาตุโพแทสเซียม และฟอสฟอรัสลดลง
สูตรโรคไต (สำหรับผู้ป่วยฟอกไต)	โปรตีนค่อนข้างสูง (ร้อยละ 18-20) มีแร่ธาตุโพแทสเซียม และฟอสฟอรัสลดลง
สูตรโรคตับ	โปรตีนสูง (ร้อยละ 25) โดยมีสัดส่วนของกรดอะมิโนชนิดกิ่งก้านเพิ่มขึ้น
Immunonutrition	โปรตีนสูง (ร้อยละ 20-25) และมีกรดไขมันโอเมก้า-3 เป็นส่วนประกอบ บางผลิตภัณฑ์อาจเพิ่มกรดอะมิโน อาร์จินีน และ/หรือ กลูตามีน ด้วย

การติดตามผู้ป่วยที่ได้รับโภชนบำบัด

การติดตามผู้ป่วยที่ได้รับโภชนบำบัดมี 2 วัตถุประสงค์หลัก ได้แก่

1. เพื่อประเมินว่าผู้ป่วยได้รับสารอาหารเพียงพอ ได้แก่ การประเมินและบันทึกอาหารที่รับประทานได้ต่อมื้อ โดยการสังเกต หรือปรึกษานักกำหนดอาหารเพื่อทำ caloric count รวมทั้งการติดตามการเปลี่ยนแปลงของน้ำหนัก และกล้ามเนื้อ ทั้งนี้ผู้ป่วยภาวะทุพโภชนาการที่ได้รับอาหารเต็มที่สามารถเพิ่มน้ำหนักได้สูงสุด 1 กิโลกรัม

ต่อสัปดาห์ หากน้ำหนักเปลี่ยนแปลงเร็วกว่านี้อาจเป็นการเปลี่ยนแปลงของสารน้ำในร่างกายมากกว่าภาวะโภชนาการ

2. เพื่อประเมินภาวะแทรกซ้อนที่อาจเกิดได้ระหว่างให้โภชนบำบัด สามารถทำได้โดยการประเมินอาการทางคลินิก ทั้งโดยการสอบถามผู้ป่วย การตรวจร่างกาย รวมทั้งการส่งตรวจทางห้องปฏิบัติการ ภาวะแทรกซ้อนระหว่างการใช้โภชนบำบัดที่พบได้บ่อยแสดงดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 แสดงภาวะแทรกซ้อนที่อาจพบได้ระหว่างการให้อาหารเข้าทางเดินอาหาร

ปัญหาที่อาจระหว่างการให้อาหาร เข้าทางเดินอาหาร	วิธีการป้องกัน/แก้ไข
ปัญหาเกี่ยวกับสายให้อาหาร	
สายระคายเคือง	เลือกวัสดุที่เหมาะสม และใช้สายขนาดเล็ก หากต้องใช้เป็นเวลานาน พิจารณาใส่สายทางกระเพาะอาหาร
สายหลุด/เลื่อน	การตรวจตำแหน่งสาย รวมทั้งการตรวจปริมาณของเหลวในกระเพาะอาหาร
สายตัน	ล้างสายทุกครั้งหลังให้อาหาร/ยา หรือหลังดูดของเหลว
การอุดตัน	ให้อาหารช้า ๆ มีอัตรา 1 - 2 ชั่วโมง
	ปรับศีรษะของผู้ป่วยสูง 30 - 45 องศา ระหว่างให้อาหารจนถึงหลังให้อาหารเสร็จ 2 ชั่วโมง
ปัญหาเกี่ยวกับระบบอาหาร เช่น คลื่นไส้ อาเจียน ท้องอืด ท้องเสีย	ควรพิจารณาปัจจัยอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการให้สารอาหารก่อน เช่น ความเจ็บป่วย และยาที่ได้รับ นอกจากนี้การงดน้ำงดอาหารทางปากนานๆ ทำให้เกิดเยื่อぶล้าได้ฝ่อลีบได้ หากไม่พบปัจจัยข้างต้นอาจเกิดจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการให้อาหาร เช่น - การเลือกสารอาหาร เช่น ความเข้มข้นมากเกินไป โยอาหารไม่เพียงพอ - อัตรา/ความเร็ว และปริมาณอาหารที่ให้ในแต่ละมื้อ - การปนเปื้อนจุลินทรีย์
ปัญหาทางเมแทบอลิก เช่น ภาวะพร่องสารน้ำ น้ำตาลในเลือดสูง กลีโอสเรร่วม	ส่วนมากเกี่ยวข้องกับภาวะความเจ็บป่วย การป้องกันที่ดีที่สุดคือ การเฝ้าระวัง ได้แก่ ตรวจระดับน้ำตาลและกลีโอสเรร่วมเป็นระยะ ๆ รวมทั้งติดตามปริมาณสารน้ำเข้า/ออก
ผิดปกติ	

สรุป

กระบวนการทางโภชนาการสามารถช่วยป้องกันและแก้ไขภาวะทุพโภชนาการแก่ผู้ป่วยได้ รวมทั้งผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง กระบวนการทางโภชนาการเป็นส่วนหนึ่งของการดูแลผู้ป่วยแบบองค์รวมอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้ผู้ป่วยหายจากความเจ็บป่วย และฟื้นฟูสภาพร่างกาย กระบวนการดังกล่าวอาศัยความร่วมมือของบุคลากรทางแพทย์หลายฝ่าย ได้แก่ แพทย์ พยาบาล นักกำหนดการ และเภสัชกร เพื่อดำเนินการคัดกรองและประเมินภาวะโภชนาการ ให้การวินิจฉัยให้โภชนบำบัด รวมทั้งติดตามการรักษา ทั้งนี้กระบวนการสามารถเริ่มระหว่างการรักษาในโรงพยาบาลและควรดำเนินต่อไปที่บ้าน

เอกสารอ้างอิง

1. สมศักดิ์ เทียมเก่า. อุบัติการณ์โรคหลอดเลือดสมองในประเทศไทย. วารสารประสาทวิทยาแห่งประเทศไทย 2022; 39:39-46.
2. Lacey K, Pritchett E. Nutrition care process and model: ADA adopts road map to quality care and outcomes management. J Am Diet Assoc 2003;103:1061-72.
3. ดร.ณัฏฐ์ วโรดมวิจิตร, ปริญญ์ แยมวงษ์, ประณิธิ หงสประภาส, กวีศักดิ์ จิตตวัฒนรัตน์, จงจิตร อังตทะวานิช, วีระเดช พิศประเสริฐ, และคณะ. คำแนะนำการดูแลทางโภชนาการในผู้ป่วยผู้ใหญ่ที่นอนโรงพยาบาล พ.ศ. 2560 ตอนที่ 1: การให้อาหารเข้าทางเดินอาหาร (คำแนะนำที่ 1-4). วารสารโภชนบำบัด 2019;27:10-38.
4. Komindr S, Tangsermwong T, Janepanish P. Simplified malnutrition tool for Thai patients. Asia Pac J Clin Nutr 2013;22:516-521.
5. Pibul K, Techapongsatorn S, Thiengthiantham R, Manomaipiboon A, Trakulhoon V. Nutritional Assessment for Surgical Patients by Bhumibol Nutrition Triage (BNT) and Subjective Global Assessment (SGA). Thai J Surg 2011;32:45-8.

6. Detsky AS, McLaughlin JR, Baker JP, Johnston N, Whittaker S, Mendelson RA, et al. What is subjective global assessment of nutritional status? J Parenter Enteral Nutr 1987;11:8-13.
7. Burgos R, Breton I, Cereda E, Desport JC, Dziewas R, Genton L, et al. ESPEN guideline clinical nutrition in neurology Clin Nutr 2018;37:354-96.
8. Doig GS, Heighes PT, Simpson F, Sweetman EA, Davies AR. Early enteral nutrition, provided within 24h of injury or intensive care unit admission, significantly reduces mortality in critically ill patients: a metaanalysis of randomised controlled trials. Intensive Care Med 2009;35:2018-27.
9. McClave SA, Taylor BE, Martindale RG, Warren MM, Johnson DR, Braunschweig C, et al. Guidelines for the provision and assessment of nutrition support therapy in the adult critically ill patient: Society of Critical Care Medicine (SCCM) and American Society of Parenteral and Enteral Nutrition (A.S.P.E.N.). J Parenter Enteral Nutr 2016;40:159-211.
10. Singer P, Blaser AR, Berger MM, Alhazzani W, Calder PC, Casear MP, et al. ESPEN guideline on clinical nutrition in the intensive care unit. Clin Nutr 2019;38:48-79.
11. ดร.ณัฏฐ์วิทย์ ไรดมวิจิตร, ปรียานุช แยมวงษ์, ประณิธิ หงสประภาส, กวีศักดิ์ จิตตวัฒน์รัตน์, จงจิตร อังตทะวานิช, วีระเดช พิศประเสริฐ, และคณะ. คำแนะนำการดูแลทางโภชนาการในผู้ป่วยผู้ใหญ่ที่นอนโรงพยาบาล พ.ศ. 2560 ตอนที่ 2: การให้อาหารเข้าทางเดินอาหาร (คำแนะนำที่ 5-10). วารสารโภชนบำบัด 2019;27:8-38.